

Josef Hlávka byl štědrý i spořivý

O architektu, stavebním podnikateli a mecenáši Josefu Hlávkovovi (1831–1908) se tradovala půvabná historka. Při návštěvě skladiště studentských kolejí na Zderaze, u jejichž zrodu stál, sebral ze země tři vypadlé hrášky a prohlásil: „Vidějí, třikrát tři takové hrášky uvařit a je jich lžička.“ Hlávka se proslavil jako pracovitý a houževnatý muž. Štědrý i šetrný.

>> Lenka Bobíková

Právě studentské koleje mu ze všech jeho mecenášských aktivit přirostly nejvíc k srdci. Peníze nerozdával bezmyšlenkovitě. Směřoval své finance pouze na vědu a vysoké školství, případně na národohospodářský výzkum. Dodržoval určité zásady. Svě přátele – konzervativní politiky – nepodpořil v jejich úsilí ani zlatkou. Také nic nevrátil do ryze charitativních projektů.

Ke studentům a jejich životním podmínkám si ale vztah vytvořil. A to už od mládí.

Chtěl vynalézt perpetuum mobile

Josef Hlávka se narodil 15. února 1831 v Přesticích jako syn vládního úředníka s právníkem diplomem. Měl ještě dva sourozence – Antonína a Matyldu. Rodina sice neživořila, ale šetřit musela. Malý Pepa už od dětství rád kreslil a o všechno se zajímal. Otec jej proto v deseti letech zapsal na klatovské gymnázium. Nedopadlo to dobře – synek prospíval nevalně, a tak hlava rodiny učinila pokus ještě s kolínským gymnáziem. A stalo se totéž.

>> Josef Hlávka na obraze Václava Brožíka. Repro foto Josef Hlávka, největší český mecenáš, TV Spektrum 1991

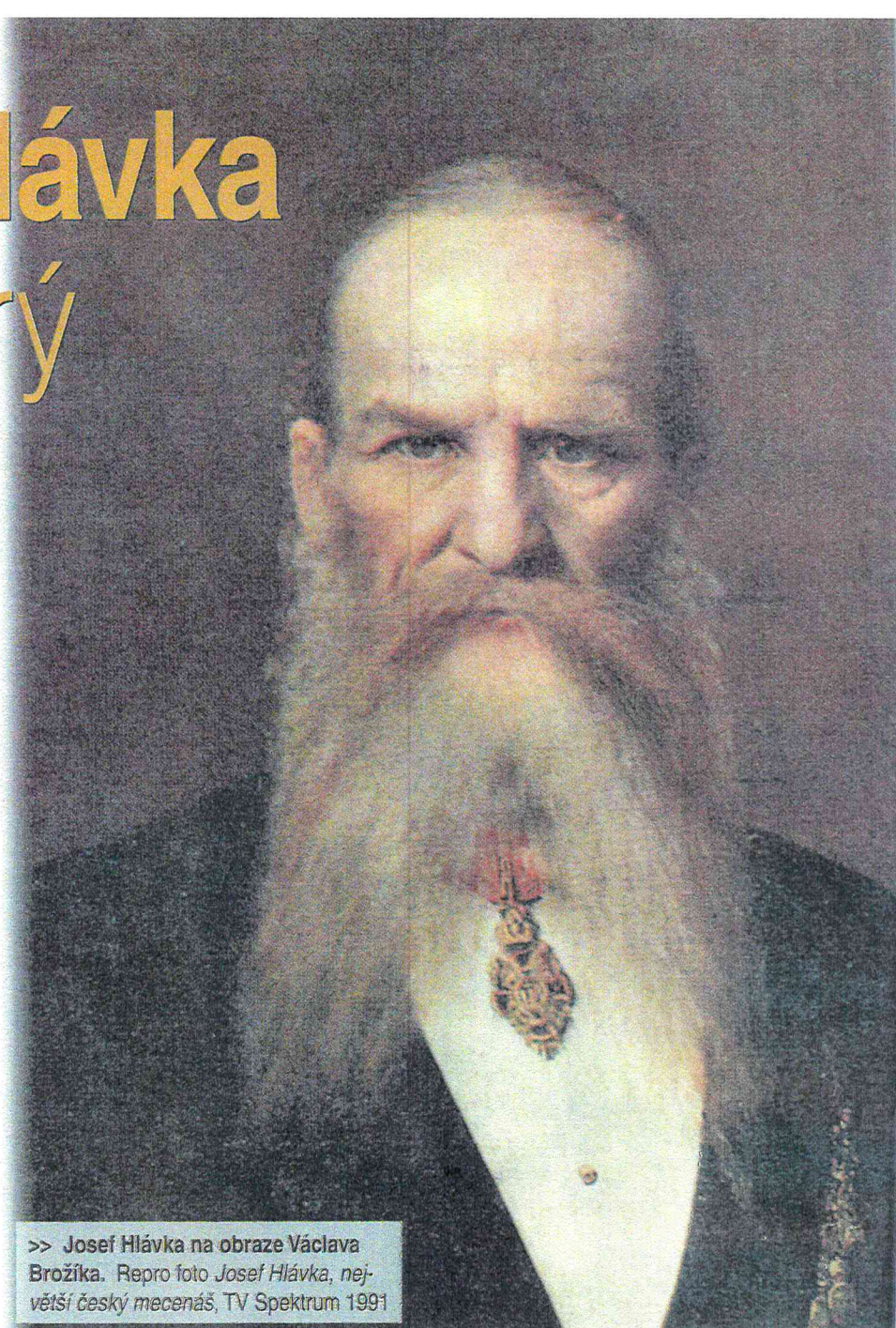
Jako trefa do černého se ukázala třetí střední škola – v roce 1846 vstoupil Hlávka do dvouleté přípravy pro technická studia, která patřila k pražskému Polytechnickému ústavu. Tam se mohl budoucí mecenáš pochlubit výborným prospěchem. Žil velmi skromně – s bratrem Antonínem si sami vařili k večeři jíšku s chlebem. A někdy vynechali i tu. Dlužno podotknout, že si chudobu Josef zavinil sám – všechny své peníze strkal do vynálezu perpetua mobile. Dvouleté studium se protáhlo na čtyřleté kvůli revolučním událostem roku 1848. Následoval pražský Polytechnický ústav.

Mladý muž tehdy toužil věnovat se architektuře, což Praha neumožňovala – v roce 1849 bylo totiž studium architektury na zdejší akademii zrušeno. A tak se Josef vydal do Vídně na Akademii výtvarných umění. Tam studoval i jeho bratr Antonín. S financemi se také ve Vídni protloukal těžce – úřednická rodina mohla takové vzdělání stěží pla-

tit. Prospěch měl ale Josef vynikající – v roce 1854 získal cenu za nejlepší práci posluchače. Doplňovalo ji úplné osvobození od vojenské služby. Tehdy se také rozhodl, že si osvojí zednickou práci. A tak u známého stavitele Františka Šebka získal v roce 1855 výuční list zednického tovaryše. V budoucnu jej plně zúročil.

Vrchní rada s krumpáčem

Ještě po Hlávkově smrti se tradovalo, že už jako vrchní stavební rada pozorně sledoval práci zedníků. Ti mu leckdy tvrdili, že tak, jak to vyžaduje, stavět nelze – Hlávka poté popadl krumpáč a sám ukazoval, jak práci provést. Po studiích nastoupil právě k Šebkovi. Vypracovával soutěžní návrhy na dostavbu rakouské banky, novostavbu burzy a na Votivní chrám ve Vídni. Uspěl s nimi a také je realizoval.

>> Rodinná fotografie – zleva sestra Matylda, bratr Antonín, matka Anna, Josef Hlávka a jeho žena Marie. Repro foto Josef Hlávka, Melantrich 1988 (4)

>> Milovaná manželka Marie zemřela na TBC den po svých 41. narozeninách.

kem na Klatovsku. Na něj se uchýlil v čase nemoci. Zabýval se hospodářstvím, a dokonce vyráběl sýry. A bojoval s chorobou, i když jej sužovaly deprese a změny nálady.

Velmi mu pomohla žena Marie. A zlepšení se dostavilo – v roce 1880 už mohl Hlávka chodit o holi s přáteli na výlety do okolí Lužan. O dva roky později jej ale postihla strašlivá rána – manželka Marie zemřela den po svých jednačtyřicátých narozeninách 8. listopadu 1882 na TBC. Architekt ztráta zdrtila.

Útěchu hledal v práci – přestavoval Lužany, působil v nejrůznějších komisích, zasedal v říšské radě (parlamentu) a v Českém zemském sněmu. Právě ve Vídni, kde parlament sídlil, se seznámil se Zděnkou Havelkovou, třiadvacetiletou velmi vzdělanou dámou. Nepatřila k vyhlášeným krasavicím, ale byla milá a okouzující. Hlávka se s ní oženil v září 1886. Zděnka skvěle hrála na klavír a zpívala. Obdivovala Antonína Dvořáka. A právě on zkomponoval pro vysvěcení kaple v Lužanech mši pro sóla, smíšený sbor a varhany D dur, tzv. Lužanskou. Dvořák oba manžele často v Lužanech navštěvoval – měl tam dokonce i svůj pokoj.

S novou manželkou změnil architekt i bydliště. Z Vídně se přestěhoval do Prahy, zanechal stavebnictví a začal se věnovat mecenášské činnosti. Vykonaval ji důsledně – jako všechno.

Koně si máme koupit sami!

Hlávka se snažil, aby se k jeho darům připojili nejen další občané, ale i různé instituce, obce a stát. Zkrátka provokoval možné přispěvatele. Příkladem je jeho dar 15 000 zlatých na postavení sochy sv. Václava s podmínkou, že zbytek dokončí zemský výbor. Nejvyšší zemský maršálek Jiří

<< Rezidence řecko-pravoslavného metropolitů v Černovicích představovala pro Hlávku obrovskou zakázku, ale i spoustu práce.

Pozoruhodné výsledky mu umožnily podniknout studijní cestu do jižní a západní Evropy. Po návratu převzal vídeňskou stavební firmu svého podporovatele Šebka a v červnu 1860 získal stavitelskou koncesi. První zakázkou se stal kostel lazaristů v gotickém stylu ve Vídni. Ještě větší úspěch představovaly Čermovce (Bukovina, dnes Ukrajinská republika), kde postavil rezidenci řecko-pravoslavného metropolitů. Do povědomí veřejnosti se ale Josef Hlávka dostal především stavbou Dvorní opery ve Vídni, která byla otevřena roku 1869. Během jednoho desetiletí vytvořil prý mladý architekt nejméně 140 staveb – přesný počet se stále nepodařilo zjistit. A nezapomínal ani na Prahu. Český zemský výbor jej totiž požádal o vypracování projektu na Zemskou porodnici v Kateřinské ulici (dnešní Apolinářská). Hlávka si jel hned pozemek prohlédnout.

A spojil příjemné s užitečným – návštěvu metropole se svatební cestou – 12. ledna 1862 si totiž

vzal jednadvacetiletou Marii Čermákovou, rodačku z Přeštic a Hlávkovu studentskou lásku. Ke stavbě porodnice se postavil zodpovědně. Nastudoval všechno možné o porodnictví a červená novogotická budova se stala jednou z nejmodernějších v Evropě. Dodnes si stavbu lékaři pochvalují. Josef stíhal všechno – vedle usilovné práce si našel čas i na plesy a večírky, koncerty nebo divadlo. Hektická činnost a neustálé cestování mezi Prahou a Vídní ale začaly Hlávku fyzicky i psychicky vyčerpávat. V roce 1869 se zhroutil a ochrnul na obě nohy. Skončil na vozíku, a ještě ke všemu začal ztrácet zrak. Musel se vzdát milovaného povolání. Ale nezoufal si.

Smrt manželky

Už v roce 1866 koupil stavitel pro svou matku od barona Ringhoffera velkostatek Lužany se zám-

Kristián z Lobkovic nabídku komentoval: „Vy jste dobrý! Darujete nám postroj, ale ekypáz a koně si k ní máme koupit sami!“

Od sedmdesátých let 19. století se mecenáš snažil zřídít českou akademii, která by rozproudila vědecký život v našich zemích. Bojoval jako lev o zřízení nadace k jejímu založení. Po mnoha peripetiích a nezměrném úsilí začala v roce 1890 Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění skutečně pracovat. Hlávka se stal jejím prvním prezidentem. A uvažoval o zřízení studentských kolejí. Jako pohádkový dědeček přemýšlel, jak je mládeži zajistit. Konečně, i tak vypadal. Bílý plnovous do pasu, plandavé kalhoty, pomačkaný cylindr, který nevyměnil, jak byl rok dlouhý. A neúnavně si stál za svým.

K Vánocům hodinky nebo pětikoruna

V únoru 1901 oznámil Josef Hlávka v kruhu svých nejbližších při oslavě sedmdesátin úmysl založit studentské koleje. Co zamýšlel, začal uskutečňovat. Díky jeho přispění vyrostla v Praze za kostelíkem sv. Václava na Zderaze elegantní čtyřpatrová budova s vlastní knihovnou, čítárnou, ústředním topením, kuchyní, hudební síní, jídelnou a tělocvičnou. Hlavní vybavení obstaral právě mecenáš. On, který odmítal své hospodyně Fanynce Košťálové dát peníze na nový rendlík, vybavil právě kuchyni krásným měděným nádobím od známého obchodníka Rotta. V listopadu roku 1904 kolej slavnostně otevřeli. Nabízela přístřeší 215 českým chudým studentům. Zakladatel od nich

vyžadoval pouze nemajetnost, výborný prospěch, dokonalou znalost jednoho ze světových jazyků a ovládnutí šermu.

Hlávka v prvním roce otevření koleje daroval 40 studentům, kteří nemohli trávit Vánoce doma, stříbrné hodinky či pětikorunu (hodinky stály pět korun). I v pozdějším období pro ně vybíral vánoční dárky, pokud možno praktické, jak uváděli současníci: „To tak říkával, takovou košili vyšívanou, jen marnivost vzbuzuje, jak živ jsem takovou neměl. Ale dával přec a byl v tichosti své šťasten.“

Přitom nepřestával být šetrným. Měl skromné potřeby – jediným požítkem se stala jedna sklenka vína denně. Jezdil vlakem třetí třídou. Jednou jej jeho kočí žádal, aby mu půjčil na postavení domku. Šéf odmítl s tím, že je kočí rozhazovačný – na jarmarku v Přešticích jej prý sám viděl, „jak si zapalujete doutník dvěma sirkami“. Obecně platilo, že je snazší vydolovat z Hlávky tisíce než jeden zlatý. Nechtěl utrácet jmění po kapkách. Přesto rozdával spoustu drobných darů.

Almužna pro Vrchlického

Na zámku v Lužanech si mecenáš podle svého návrhu vybudoval penězovod. Udělal to proto, aby nemusel chodit ke každému prosebníkovi, který zazvonil u vchodu. Stačilo zajít k misce ve zdi propojené rourkou s další miskou dole u vchodu a mince do ní vhodit. Navíc z horního okna sledoval Hlávka příjemce. Jednou se dopustil omylu – almužnu poslal svému příteli poetovi Jaroslavu Vrchlickému. Spletl si ho se žebřákem, protože Vrchlický rád nosil obnošené klobouky a kabáty.

>> Hudebně nadaná Zdenka Hlávková.

O Josefu Hlávkově se tvrdilo, že měl čas od času nějakou avantýru, dokonce snad i nějakého levobočka. To se ověřit nedá. V roce 1902 zemřela jeho druhá žena. Dva roky po její smrti založil stavebník nadaci Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových, podporující vědu a vzdělání v českých zemích. Mecenáš působil na své okolí svěžím a čiperným dojmem. Přesto jej celý život trápily nesnesitelné bolesti žaludku. Jeho smrt 11. března 1908 okolí překvapila. Zůstaly po něm známé stavby, nadace a byl po něm pojmenován jeden z pražských mostů. ■

>> Hlávkovy studentské koleje byly velmi moderní a praktické. Foto Vasil Bobík

Měl slavný pohřeb

- Hlávko nabalzamované tělo bylo vystaveno v otevřené rakvi v panteonu Národního muzea v Praze.
- Církevní obřad poté vykonal kardinál a arcibiskup Lev Skrbenský.
- Podobný pohřeb lidé zažijí až za devětadvacet let, kdy se budou loučit s prezidentem Osvoboditelem, T. G. Masarykem.
- Hlávko Nadání, nejstarší česká nadace, obecně známé jako Hlávko nadace, funguje dodnes. Od roku 1991 poskytl vynikajícím studentům českých vysokých škol, mladým vědcům a umělcům více než 55 milionů korun.